

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 45

ISSN 1211-7250

ISBN 80-86023-64-8

BRNO 2004

3001-

9395458

PŘEHLED VÝZKUMŮ 45

- Vydává: Archeologický ústav AV ČR Brno
Královopolská 147, 612 00 Brno
E-mail: infor@iabrno.cz
- Odpovědný redaktor: doc. PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.
- Redakce a příprava pro tisk: Ing. Petr Škrdla, PhD., Mgr. Balázs Komoróczy, PhDr. Lubomír Šebela, CSc.,
PhDr. Rudolf Procházka, CSc., PhDr. Jiří Doležel, Dana Gregorová, Alice Del
Maschio
- Na titulním listě: Jeskyně Švédův stůl. Foto Jiří A. Svoboda
- Tisk: Bekros
- Náklad: 400 ks

© 2004 by the Authors.

All rights reserved.

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00

Aktivity Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v roce 2003

Tak jako v minulých letech i v roce 2003 koncentroval Archeologický ústav AV ČR, Brno, svoji pozornost na okruh několika dlouhodobě řešených zásadních problémů dějinného vývoje širšího významu. Výzkumná činnost byla vedena v intencích vlastního výzkumného záměru ústavu, v účasti v projektu Programu rozvoje badatelského výzkumu v klíčových oblastech vědy i samotné koncepce vědy v Akademii věd ČR.

V tematice starší doby kamenné a paleoetnologie byl souborným publikačním výstupem završen dlouholetý výzkum lokality Stránská skála u Brna, důležité pro poznání kulturního i antropologického přechodu mezi středním a mladým paleolitem (Svoboda, J. A., Bar-Yosef, O., eds.: Stránská skála. Origins of the Upper Paleolithic in the Brno Basin. Moravia, Czech Republic. American School of Prehistoric Research, Bulletin 47 – Dolní Věstonice Studies, Volume 10. Peabody Museum of Archeology and Ethnology Harvard University, Cambridge, Massachusetts 2003, 218 str.). V návaznosti na předchozí projekty se podařilo realizovat rovněž monografii o unikátním osídlení severočeských pískovců ve střední době kamenné, v rámci širšího vyhodnocení sídlišť lovců mamutů pod Pavlovskými vrchy (Dolní Věstonice a Pavlov) byl rozpracován celkový přehled pro území okresu Břeclav.

Oddělení moravsko-slezského pravěku koncentrovalo svoji pozornost na soustavné zpracování odkryvu eneolitické osady v Hlinsku a analýzu pohřebišť kultury zvoncovitých pohárů na Moravě, ve spolupráci s polskými odborníky byla připravena do tisku monografie o problematice štípaných kamenných industrií v přechodných fázích pozdního eneolitu a počínající doby bronzové ve střední Evropě. Práce na tématu „Historický vývoj jižní Moravy na přelomu starší a střední doby bronzové“ pokračovaly vyhodnocováním výzkumů mohylového pohřebiště v Boroticích a sídlišť v Přítluckách, utříděn byl materiál z eneolitické osady a nekropole lužických popelnicových polí v Mohelnici.

Studium vojenského a kulturního zásahu římské říše do středního Podunají v 2. století po Kristu významně pokročilo vydáním obsáhlé třídílné publikace komplexně vyhodnocující výjimečný nález germánského královského hrobu u Mušova, zásadního pro poznání proměn germánských společenských elit v době římské na našem území (Peška, J., Tejral, J.: Das germanische Königsgrab von Mušov in Mähren. Römisch-Germanisches Zentralmuseum Mainz, Forschungsinstitut für Vor- und Frühgeschichte, Monographien, Band 55/1-3, Mainz 2002 (vyšlo 2003), 680 str., 131 + 8 tab.). Soustavy římských vojenských zařízení v prostoru Mušova se dotkly i další terénní práce, které odkryly mohutné opevňovací systémy na lokalitě „Hradísko“, upřesnily jejich celkový rozsah a doložily i aktivity domácího obyvatelstva po odchodu římských vojsk. Výzkum posledního předslavanského osídlení ve středoevropské oblasti byl v intencích společného projektu s francouzskou stranou (CNRS) směřován na vznik raně středověkých „gentes“ a barbarských království vznikajících ve středním Podunají. Výsledky byly prezentovány hned v několika analytických i syntetických studiích.

Otázkám dějin Slovanů ve velkomoravské čře i v následujících staletích byly věnovány jak publikační výstupy, tak

některé terénní akce. Tři ústavem vydané svazky zpřístupnily odborné veřejnosti další důležité nálezy soubory z velkomoravského sídelního centra v Mikulčicích a řadu poznatků k osídlení údolní nivy v širším zázemí velkomoravských mocenských center či z oblastí paleoekologie a dendrochronologie subfosilních dřev. Obsáhlá studie byla věnována rovněž problematice staromaďarského zásahu do moravského prostoru na konci 9. a v 10. století a jeho odrazu v archeologických pramenech (Kouřil, P.: Staří Maďaři a Morava z pohledu archeologie. In: Dějiny ve věku nejistot. Praha 2003, 110-146). Záchranný výzkum slovanské nekropole v Čejči na Hodonínsku přinesl nové jedinečné nálezy mj. i k počátkům christianizace Moravy a k poznání sociální a kulturní úrovně populační skupiny žijící ve vzdálenějším zázemí velkomoravského mocenského centra. Prozkoumáno bylo celkem 203 hrobů, z toho asi 130 velkomoravských. Studovány byly i některé další fenomény středověkého vývoje, kupř. otázky spjaté s moravským mincovnictvím 11. a 12. věku či s exploatací drahých kovů na severozápadní Moravě ve 13. století.

Oddělení archeologické prospekce realizovalo celou řadu archeogeofyzikálních průzkumů, z nejpřínosnějších lze jmenovat indikaci pozůstatků románské sakrální stavby v interiéru vikářské sakristie katedrály sv. Václava v Olomouci.

V souladu s ustanoveními zákona č. 20/1987 Sb. O státní památkové péči v platném znění zabezpečoval Archeologický ústav AV ČR, Brno, i v roce 2003 rozsáhlou konzultační a poradenskou činnost pro orgány státní správy a další veřejné i soukromé instituce a osoby bylo zpracováno celkem na 290 písemných odborných expertiz. Jejich cílem bylo zejména určit podmínky zabezpečení archeologických lokalit a archeologických kulturních památek, z jednotlivých případů lze jmenovat vyjádření v záležitosti záchranných archeologických výzkumů na stavbě obchodního domu ve Frýdku-Místku a při budování silničního obchvatu v Jihlavě nebo posudky k problematice obnovy renesanční tvrze ve Stránecké Zhoři na Velkomeziříčsku.

Pro optimální zabezpečení potřeb výzkumu na severní Moravě a ve Slezsku zahájilo činnost společné pracoviště ústavu se Slezským zemským muzeem v Opavě. V souladu se Směrnicemi Akademické rady AV ČR byli 22. ledna 2003 atestováni všichni vysokoškolsky vzdělaní pracovníci ústavu a na základě atestací byli zařazeni do nově zřízených kvalifikačních stupňů, došlo rovněž k drobným změnám v organizaci a pracovní náplni některých odborných oddělení.

V jednotlivých ústavních edičních řadách nebo ve spolupráci s jinými institucemi bylo v roce 2003 vydáno celkem sedm publikací:

Archaeologia historica 28. Ed. Nekuda, V., Měřinský, Z., Kouřil, P. Sborník příspěvků přednesených na XXXIV. konferenci archeologů středověku České republiky a Slovenské republiky s hlavním zaměřením na interetnické vztahy ve středověku a jejich odraz v hmotné kultuře, Opava 23.-27. září 2002. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Archeologický ústav AV ČR v Brně a Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2003, 686 str.

- Poláček, L. (Hrsg.): Studien zum Burgwall von Mikulčice. Band V. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno, č. 21, Brno 2003, 709 str.
- Poláček, L. (Hrsg.): Studien zum Burgwall von Mikulčice. Band VI. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno, č. 23, Brno 2003, 550 str.
- Profantová, N., Kavánová, B.: Mikulčice. Pohřebiště u 6. a 12. kostela. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno, č. 22, Brno 2003, 472 str.
- Přehled výzkumů 43. Red. Komoróczy, B., Škrdla, P. a kol. Archeologický ústav AV ČR, Brno, Brno, 2002, 351 str. (vyšlo na počátku roku 2003).
- Přehled výzkumů 44. Red. Komoróczy, B., Škrdla, P. a kol. Archeologický ústav AV ČR, Brno, Brno 2003, 299 str.
- Svoboda, J. A. (ed.): Mezolit severních Čech. Komplexní výzkum skalních převisů na Českolipsku a Děčínsku, 1978-2003. Dolnověstonické studie Archeologického ústavu AV ČR, Brno č. 9, Archeologický ústav AV ČR, Brno, Národní park České Švýcarsko, Oblastní muzeum Děčín 2003, 328 str.

Jako součást prací na řešených problémech spolupůřadal Archeologický ústav AV ČR, Brno, dvě mezinárodní sympozia:

- XVIII. symposium o starší době bronzové v českých zemích a na Slovensku, ve dnech 15.-17. října 2003 v Opavě realizované spolu s Moravským zemským muzeem v Brně a Archeologickým seminářem Slezské univerzity v Opavě, za účasti 35 badatelů z ČR, Polska, Rakouska a Slovenska, předneseno na 20 referátů.
- 16. Internationales Symposium „Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum“. Pořádáno spolu s Archeologickým ústavem SAV v Nitře, Prähistorisch. Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften Wien, Österreichisch. Ost- und Südosteuropa-Institut, Außenstelle Pressburg/Bratislava a Archäologisches Institut d. Universität zu Köln na téma „Gentes und das Imperium an der Donau und Rhein (Archäologische Zeugnisse – historische Interpretation)“ v Budmericích 3.-6. 11. 2003, přes 60 účastníků z ČR, Francie, Maďarska, Německa, Polska, Rakouska, Rumunska, Ruska a Slovenska.

Z popularizačních aktivit lze zmínit obsáhlou prezentaci nových poznatků o římsko-germánských kontaktech v prostoru středního Podunají, kterou přinesla výstava „Římané a Germáni. Nepřátelé, rivalové, sousedé“ v Muzeu města Brna a Moravském zemském muzeu v Brně ve dnech 30. 4.-26. 10. 2003. Akce byla za autorského vedení ústavních badatelů (odborná koncepce, libreto, scénář a realizace) uskutečněna ve spolupráci s mnoha zahraničními institucemi (např. Slovenské národné múzeum v Bratislavě, Múzeum v Komárně, Múzeum Komárom, Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied v Nitre, Janus Pannonius Múzeum Pécs, Savaria Múzeum Szombathely a Niederösterreichisches Landesmuseum Wien). Ve spoluúčasti byla realizována v Muzeu Těšínska ve dnech 14. 2.-15. 9. 2003 tematická výstava „Když se řekne archeologie ...“, seznamující s metodami a postupy archeologie jako moderní vědní discipliny. Ústav se významnou měrou

podílí rovněž na budování archeoparku na hradišti Chotěbuz-Podobora na česko-polské hranici u Českého Těšína. Pro potřeby studentů více humanitních i přírodovědných oborů pak badatel ústavu doc. dr. J. Svoboda publikoval v ediční řadě „Panorama biologické a sociokulturní antropologie“ skriptu „Paleolit a mezolit: Pohřební rítus“ (sv. 19, Masarykova univerzity v Brno 2003, 98 str.).

Jiří Doležel, AÚ AV ČR Brno

Technological and dermatoglyphic analysis of the earliest ceramics: Pavlov (South Moravia) and Krems (Lower Austria)

(Preliminary research report for the Austrian Science and Research Liaison Office Brno)

The material

The objects from fired clay were discovered at the sites of Pavlov I, Dolní Věstonice I, and Krems, dated to the Upper Paleolithic – Gravettian. The analyzed pieces from Pavlov I (and a smaller collection from Dolní Věstonice I) are deposited in the Center for Paleolithic and Paleoethnological Research, Institute of Archaeology AS CR Brno, and the pieces from Austria are deposited in Weinstadt Museum in Krems. The objects are considered to represent the earliest evidence of ceramic technology in the world-wide scale.

So far, we have recorded 2635 pieces from site at Pavlov I and 17 pieces from Krems (Krems-Wachtberg: 3 pieces, Krems-Hundssteig: 12 pieces, Kamegg: 2 pieces).

The process of study

The material from Pavlov was studied by the Czech part of the team, and especially by M. Králík, at Dolní Věstonice (Center for Paleolithic and Paleoethnological Research) and the material from Krems was studied in Vienna (University in Vienna). The Austrian colleagues centered mainly on the ceramic pieces from the Krems Weinstadt Museum; they also provided the possibility to study the material under a stereoscopic binocular microscope (many thanks to Mathias Mehofer, Vienna Institute for Archaeological Science, University of Vienna), collaborated during the scanning and supplied the contextual information on the objects under study (Thomas Einwögerer).

Preliminary results were presented at two scientific conferences:

“Dermatoglyphic analysis of ancient ceramics (paleodermatoglyphics): Identification of fingerprints, possibilities and limitations” (Králík, Novotný). International conference *The Gravettian along the Danube*. 20.– 21. 11. 2002, Mikulov, Czech Republic (oral presentation, publication in preparation).

“Fingerprints on Ceramics: Experiments and Paleodermatoglyphics” (Králík, Novotný) *1st EXAR Conference on Experimental Archaeology*, Vienna, October 10-12, 2003 (poster presentation).

The support from the Austrian Science and Research Liaison Office, Brno, was acknowledged at the both occasions.